

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ

Неля Медвідь

●

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО БУТТЯ В ПОВОЄННІЙ ТВОРЧОСТІ О. ДОВЖЕНКА

Повоєнна творчість О. Довженка припадає на час найсильніших пекельних мук письменника, пов'язаних з переживаннями за рідною Україною, спричинених довічним засланням до осоружної Москви. Але, незважаючи на ізолюваність, відчуженість О. Довженка від українського народу в часи вигнання, неможливість прийти на допомогу змороженої і нищеної Україні, письменник знайшов у собі сили творити далі. Він обрав прозові жанри, відійшовши від кіноповістей, оскільки збагнув, що не дозволять на московській землі ставити українські фільми. Твори повоєнного часу — «Життя в цвіту», «Зачарована Десна», «Поема про море» — свідчать про велике бажання письменника піднести свій голос на захист української нації. Крізь призму ідей, характерів героїв, народні звичаї й традиції, філософію й мораль, вірування народу у творах цього часу йде подальше формування і становлення концепції національного буття. Вони, ці особливості, виявляються у розв'язанні проблем соціального, філософського, етнографічного характеру, таких як: сучасність і історія, народ і особистість, історична пам'ять народу, духовна культура нації (благородні ідеали, стремління людей, естетизм українського національного життя й обрядовості, артистизм вдачі українців, пісенність і т. д.), національне світобачення, єдність прекрасного й потворного, трагічного і комічного, розуму й невігластва.

Наріжним каменем концепції національного буття в повоєнній творчості О. Довженка є ідея людяності й добра, яка не тільки відбиває світоглядні позиції автора, а й визначає сутність його героїв, їх поведінку, мораль, прагнення, почуття й думки. Із добра й людяності випливає ідея мирного співжиття як найважливіша форма національного буття, морально-естетична норма нашого народу. Привертають увагу шанобливе ставлення героїв один до одного, побратимство, колективізм, оптимізм. Тим самим О. Довженко підкреслює, що такі взаємини у родинному і громадському середовищі є не просто нормою національного життя, а й визначають життєздатність та життєдіяльність українського суспільства в цілому. А тому письменник виводить цілу гале-

рею постатей носіїв духовних цінностей, українських національних характерів з їх гостинністю і щедрістю, ласкавістю і доброзичливістю, працьовитістю й душевним багатством. Ці якості й є основними складовими духовного світу українця.

Підґрунтям національного життя О. Довженко вважає працю. То-му-то велика родина Довженків змальована у «Зачарованій Десні» в постійному трудовому горінні. З матеріалів про історію заснування, спосіб життя й рід занять жителів невеликого селища Сосниця на Чернігівщині, розташованого на правому березі річки Убеді (притоки Десни), дізнаємося про значний розвиток хліборобства, скотарства й ремісництва, особливо ковальської справи, ще з часів Київської Русі.* Саме про ці рідні місця дитинства й згадує О. Довженко у своїй кіноповісті вже на схилі літ, наголошуючи при цьому на продовженні родинних традицій своїх предків. Тож не випадково письменник звеличує у праці діда Семена, який, «пахнув... теплою землею і трохи млином»,** бо все своє життя працював на рідній землі, створює ліроепічний гімн материнським рукам, які не знали спочинку аж до самої смерті, весь час щось саджаючи в землю, щоб «проізростало», опоетизовує красу праці рідного батька, який за своє життя стільки переорав землі, накосив хліба, багатьох нагодував, що годився на те, щоб з нього можна було писати лицарів, богів, великих сіячів; згадує й про коваля Захарка, й про неперевершеного дядька Самійла — косаря, який орудував косою, як добрий маляр пензлем чи ложкою, — легко і вправно (1, с. 69), а тому міг би, здавалось, обкосити всю земну кулю. Таке філософське осмислення трудової діяльності батьків, дідів і прадідів дозволяє виявити риси свого роду й народу з глибини віків, пов'язані з «вростанням» у придеснянську землю, працелюбством, турботою про матеріальний добробут сім'ї, родини, прагненням зберегти й передати це багатство й своє вміння наступним поколінням. Крім того, любов до праці, до рідної землі, до польових робіт і збирання врожаю у «Зачарованій Десні» засвідчує повноцінний і життєдайний спосіб життя сіверянців, їх віру у світле майбутнє, сподівання на щастя й добробут своїх дітей і онуків, а отже, тривалість і безкінечність життя.

Письменник доводить, що праця для його земляків була і є не тільки першоосовою буття, а й культурно-моральною традицією, потребою душі. Невипадково О. Довженко до деталей змальовує картини сінокосу на Придесенні, підкреслюючи, що це була найважливіша пора у матеріальному й духовному житті родини Довженків, українців-хліборобів взагалі. У ці дні і батько, і дід Семен, і дядько Самійло, і малі діти відчували особливу святість, духовну окриленість. І хоча не обходилося без сварок і бійки за копицю сіна, як це робили рідні малого Сашка, «хлібороби високо цінували людську честь, роботящі руки, поетизували працю».¹

З ранніх літ батьки малого Сашка намагалися залучити і дітей до праці на благо сім'ї, родини, народу, створюючи для цього сприятливу трудову атмосферу. Специфіка трудового життя сіверянських нащадків розкривається О. Довженком через процес безпосереднього сприймання дитиною навколишнього світу, спостереження за працею батьків, сусідів, громади, глибоке переживання баченого й почутого, осмислення подій і вчинків дорослих, залучення до виконання простих вправ повсякденної й сезонної роботи. Вже у дитячі роки Сашко довідався про те, що сини України знали свою Батьківщину як вільну і трудову. На жаль, прості люди, з яких вийшов і рід Довженків, часто не усвідомлювали себе синами України, називаючи себе «хохлами»,

* Докладніше про це див.: Історія міст і сіл УРСР в 26-ти т. Чернігівська обл. / За ред.: Тронько П. Т., Бажана М. П. та ін. — К., 1972. — С. 617—630.

** Довженко О. П. Твори в 5-ти т. — К., 1983. — С. 37. Далі посилатимось на це видання в тексті, вказуючи том і сторінку в дужках.

«мужиками», але все ж розуміли, що вони «ті, що хліб обробляють». Все це не проходило поза увагою допитливого Сашка. З дитячих років він навчився цінувати й поважати труд хліборобів, відчувати себе частинкою українського народу, нації.

Таким чином, творячи концепцію національного буття у кіноповісті «Зачарована Десна», О. Довженко стверджує, що праця на рідній землі для українця є началом усіх начал, першоджерелом життя, основою світосприймання, передумовою щастя.

Складовою концепції національного буття у творах О. Довженка повоєнного періоду є і проблема долі українського народу, України взагалі, пов'язана з історичним минулим. Письменник згадує про лихо і страждання трудових людей України. Відомо, що недоля рано спіткала рідні Довженкові місця. Невдовзі після того, як заклалася велика держава Київська Русь і князь Данило Галицький оволодів Сосницею, про що згадується в Іпатіївському літописі під 1234 роком, коли можна було сподіватись кращого життя, монголо-татари зруйнували цей край. Але з часом поселення відродилось, хоча й ненадовго, бо слідом за татарами пішли Литва, а за Литвою — Польща. Вибухнули селянсько-козацькі повстання по всій Україні. Під знамена Б. Хмельницького стали й сосницькі козаки.² З козацького роду походив і батько О. Довженка. Тож не випадково на запитання свого сина про українців, їх історію Петро Довженко відповідає:

— Прості ми люди, синку... Хахли, ті, що хліб обробляють. Скажуть би, мужики ми... Да... Ой-ой-ой... мужики, й квіт. Колись козаки, кажуть, були, а зараз тільки звання зосталось. (1, с. 68).

Таким чином, письменник порушує питання історичної пам'яті українського народу, збереження матеріальної й духовної культури своїх предків. До фундаментальних висновків у розв'язанні цієї проблеми О. Довженко доходить у «Поемі про море», яка спрямована проти духовного безпам'ятства, егоїзму, користолюбства. Затоплення рідного села генерала Федорченка, з яким пов'язані найпрекрасніші й найчистіші спогади дитинства, можна розцінити не інакше, як духовне браконьєрство, вандалізм, руйництво традицій, нищення й розорення не тільки людських домівок, а й їхніх душ, яке у майбутньому приведе до великої трагедії, свідками якої стали ми, сучасники. О. Гончар у романі «Собор», продовжуючи порушену О. Довженком проблему нищення скарбів народної культури, витворів людського розуму й натхнення, безвідповідальності за скоєне, згадує про сумнозвісне Каховське море словами: «Буде, як там, на Каховському, де пів-України пустили на дно, думали, море збудують, а збудували болото! Гнило цвіте, на всю Україну смердить!».³

Отже, заслуга О. Довженка перед прийдешніми поколіннями полягає в тому, що він ще в 50-х р. пророче передбачив трагедію всього ХХ ст. — екологічну катастрофу. Майстерне розв'язання таких питань соціально-історичного характеру й визначає силу художнього таланту письменника, виділяє його з-поміж інших у світі..

О. Довженко наголошує на наслідках руйнації віковичних народних традицій, спустошення села, культури предків. У «Поемі про море» ними стануть зачерствіння людських душ, втрата моральних принципів, владолубство, службовий кар'єризм, цинічність, посягання на людську свободу. Та почуття Валерія Голика звернені лише до своєї власної персони.

Холодна розсудливість та брак справжнього таланту зумовили в ньому жагуче бажання будь-що надолжити своєю настирливістю і неабиякою «пробивною силою», спрямованою на досягнення корисливих інтересів. Міркуючи про себе самого, Голик заспокоює себе: «Частково я, звичайно, аморальний. Але що моя аморальність? Ніщо. Краплина в морі... Треб а ширше дивитися... Ширше і вище». (3, с. 74).

Так думати може тільки та людина, яка живе лише для себе, беручи від життя все, чого забажається, не віддаючи на заміну нічого. Отож Голик постає у кіноповісті як аморальний тип і пристосуванець. Втра- та ним високих моральних почуттів призвела до спустошення його ду- ши, егоїзму, нівечення чужої долі.

Майбутнього Голика можна розпізнати в образі розбещеного Алі- ка. Нехтування батьківськими почуттями й пам'яттю про рідне село та дідів-запорожців, широкі лани степів і синю безодню Дніпра свід- чать про відсутність у підлітка таких стійких моральних почуттів, як любов до людей, доброта, милосердя, пошана до родоводу, культури й історії, вірність заповітам дідів і прадідів. Таким чином, заглиблю- ючись у психологію українців, О. Довженко доходить висновку, що характерною особливістю українського національного буття має бути увага і повага до людської особистості. Письменник наголошує на то- му, що мораль має ґрунтуватися на гуманних вчинках, чуйному став- ленні до людини не лише на словах, а й на ділі. Невипадково у «Зача- рованій Десні» автор створив образи, національні характери, виходячи з народних уявлень про такі морально-етичні категорії, як добро і честь, совість і правдивість, гідність і справедливість, людяність і чес- ність, доброта і милосердя. О. Довженко підкреслює, що ці моральні цінності є найважливішими духовними надбаннями нашого народу, в них закладені основні закони життя, діяльності й поведінки українців, їх потрібно зберігати й наслідувати. А тому естетично-проникливі, переповнені високими почуттями слова голови колгоспу Сави Зарудно- го з «Поєми про море»: «Я думаю: чому? Звідки в мене іноді це від- чуття невлаштованості? Чому я бідний більше, ніж треба?.. Хто закри- ває мені радість праці? Ти! Якщо ми можемо таке вчиняти одне одно- му — розбестити, оббрехати, принизити, — для чого тоді нам море? Навіщо рубати нам старі ліси, перекосити десятки сіл? Навіщо нам но- ві моря, якщо в душі у нас не хвилі морські, а болотна гниль?» (3, с. 87) звернені не тільки до Голика. Вони сприймаються як застере- ження до всіх майбутніх поколінь, заклик зберігати власну духо- вність. Тож не дивно, що у «Зачарованій Десні» на основі життя при- деснянського краю письменник створить образи, національні характе- ри, які втілюють в собі почуття безмежної любові і поваги до інших людей, до української землі, до свого народу. Взірцем високої народ- ної моралі, еталоном духовної краси, вершиною людяності й ідеалом селянина-трудівника, правдолюба і сім'янина є батько малого Сашка. Щирість, доброзичливість, терплячість і повага до людей передавали- ся і дітям. Скільки вражень і переживань відчував Сашко під час ря- тування разом з батьком людей на Десні. У цей час вони були не ли- ше рятувальниками, а й почували себе героями, бо рятували людське жит- тя.

Самобутність національного характеру українців розкривається в кіноповісті й в образі матері. Привертають увагу її доброта, лагідність і ніжність, м'якість і сердечність. З цими ж рисами пов'язані поведін- ка, мораль, ідеал людини-українця і настанова до життя. Письмен- ник наголошує на важливості народних пісень, що звучали з вуст ма- тері. Через них малий Сашко Поступово засвоював науку життя. Ма- теринський спів, пеленаючи дитинство хлопчика в тихі мелодії, зронив у дитячу душу перші зерна ніжності і м'якості, пісенності і музично- сті, добра і милосердя, ширості й замріяності. Всі ці якості душі харак- теризують емоційно-почуттєву сферу життя українців, яка, як слушно зауважує Шлемкевич, знаходить своє найкраще й найповніше вира- ження в ліричній пісні. Це і є «протопязма нашої душі, її прамате- рія, в якій вона народжується, розцвітає, в'яне і вмирає».⁴ Отже, на- родна пісня у художній тканині кіноповісті розкриває природний та- лант, здібності і мудрість українського народу, є віддзеркаленням на-

ціонального світогляду і життєвої філософії українців, «філософії серця», бо через пісню людина входить у світ мрійництва, яке є «мрійництвом серця, емоціональним мрійництвом».⁵ Українська народна пісня свідчить про багатство, красу й силу почувань народу. Крім того, пронизання звуками пісень всієї «Зачарованої Десни» дає великий матеріал для розуміння душі, спокійного й глибокого по натурі типу українця з естетичним слухом і смаком, філософічністю розуму, допомагає досягнути багатство духовної культури всієї української нації. У висвітленні цього питання простежується типологічна спорідненість

О. Довженка і М. Костомарова. Останній, вважає словесну народну творчість тим джерелом, де народ демонструє свою справжню природу, виявляє себе таким, яким він є, без прикрас, «...пісня виражає почуття не вивчені, порухи душі, не удавані, поняття не займані. Народ у ній є таким, яким є; пісня-істина»,⁶ зазначає М. Костомаров. Поділяючи погляди історика на народну творчість, О. Довженко у піснях вбачає відбиття внутрішнього життя українського народу, відображення його етичних та естетичних поглядів, втілення психології й душовності.

Таким чином, висока моральна краса світлого образу рідної матері, чарівний світ її пісень у «Зачарованій Десні» свідчить про чистоту й шляхетність національного світогляду, про існування в українському народові міцної й непорушної любові до свого роду, родини, до своєї матері, а разом з тим і до своєї Батьківщини.

Не лише материнські пісні, а й кобзарське мистецтво, яке на час дитинства О. Довженка було побутовим явищем у його рідній Сосниці, формувало душу майбутнього художника. Письменник з любов'ю згадує в кіноповісті «Зачарована Десна» про кобзаря П. Кулика. Відомо, що він багато мандрував по Україні, брав участь у київських етнографічних вечорах та концертах. Можна з упевненістю говорити про те, що О. Довженко знав про діяльність кобзарського цеху «Старців», який існував у Сосниці до 1915 р. і куди належали кобзар Я. І. Кулик, лірник К. П. Бондаренко та ін. Багатий пісенний репертуар був у народного співця А. Матюшенка. Земляком О. Довженка був і сліпий кобзар Андрій Шут, з яким особисто був знайомий і про якого згадував П. Кулиш у «Записках про Південну Русь» як про кобзаря, якому з боку філософського та поетичного не було рівного в Сосницькому повіті.⁷ На думку Андрія Шута, кобзарі-сліпці мають нагадувати людям про Бога та добрі діла. Кобзар знав дуже багато дум про часи Богдана Хмельницького і ставився до них з великою пошаною, дивлячись на думи як на словесні перекази минулих подій України. Серед учнів Андрія Шута був відомий Павло Братиця з містечка Мена теж на Чернігівщині. Пісенністю та ліричністю відзначалися думи Терешка Пархоменка, який своїм співом та грою сприяв пробудженню національної свідомості сіверянців. Велика українська культура поставала й з пісень Семена Юрченка, який походив з с. Мартинівки Борзнянського р-ну Чернігівської обл. і про якого також згадує П. Кулиш.⁸

Згадки О. Довженка про кобзарів в кіноповісті «Зачарована Десна» свідчать про обізнаність письменника з кобзарським мистецтвом, про багату й самобутню культуру, яскраву талановитість українського народу з давніх часів, про високий рівень розвитку української національної свідомості.

О. Довженко не лише заглиблюється у високоморальний, повноцінний і культурно-розвинений спосіб життя сіверян, а й відтворює їх внутрішню красу через єднання з природою, слідування сімейним і родинним звичаям і традиціям. Письменник передає глибоке вслухання малого Сашка у світ придеснянської природи. Вміння розуміти її мову дозволяло дитині чути розмову домашніх коней, які ніби скаржилися на свого господаря за те, що примушує їх тяжко працювати

та ще й частенько пригощає батогом. У Сашковій уяві малювались казкові картини розмов диких качок, появи могутнього лева, а химерні витівки старої ворони-метеоролога набирали чинності поважного прогнозу. Трави, дерева, зорі, Десна — все було олюдене, все мало своєї втіхи і смутку. Тут вдавалося досхочу накупатися в ароматі скошеного сіна, в музиці kleпання коси і гудіння бджіл. Письменник так і запише: «Жили ми в повній гармонії з силами природи. Зимою мерзли, літом смаглись на сонці, восени місили грязь, а весною нас заливало водою, і хто цього не знає, не знає тієї радості і повноти життя» (1, С. 57). Такі рядки міг написати письменник, глибоко обізнаний з поетичним селянським світовідчуванням, характерним для української вдачі.

Шукаючи коріння Довжейкового генія, Г. Козинцев дуже влучно зауважив, що письменник з раннього дитинства не милувався природою, а жив у ній, разом з нею.⁹ Отже, Сашко відчував гармонію з навколишнім світом, зливаючись з природою аж до самозабуття, розчинявся в ній. Світ природи, злиття з нею і розщеплення в ній впливали на емоції дитини, формували фантазію, піднесеність і благородство почуттів, замріяність і ніжність, які вели до відкриття і пізнання життя. Таким чином, порушуючи питання внутрішнього чуття, переживання українцями природної краси, О. Довженко на філософському рівні вирішує проблему єдності природного світу з ходом життєвих взаємозв'язків, наголошуючи при цьому на високих властивостях душі українського народу. Можна простежити спорідненість творів О. Довженка з творами М. Коцюбинського («Тіні забутих предків», «Intermezzo»), П. Куліша («Чорна рада», «Алексей Однорог»), Б. Грінченка («Серед темної ночі», «Під тихими вербами»), герої яких уміли вслухатися в природний світ, через його розуміння проникати в душу людини, виявляючи найтонші рисочки людської психіки. Виділяє О. Довженка з-поміж цих митців втілення їхньої мрії про повну гармонію людини і природи в реальне життя героїв та на основі цього вибудова світу за законами прекрасного, доброчинності, вірності людському обов'язку, самореалізації героїв відповідно до норм народної етики, моралі, захисту людської гідності та високих почуттів, ідеалів.

У повоєнних творах О. Довженка природна краса знаходить своє відображення в побуті українців, охайності їх одягу, селянських хат, чистоті на подвір'ях, доглянутих городах, морально-етичних стосунках, які ґрунтуються на засадах родинної теплоти й любові, злагоди й затишки, гостинності, в усьому стилі життя українського народу. «Зачарована Десна» є яскравим підтвердженням цього. Виходячи з уявлень українського народу про красу, змальовуючи житло родини Довженків, письменник підкреслює його простоту, естетичність і природність. Художник не оминає й опису ікон, що прикрашали житло: «Над лаврами трималися в повітрі Божі Матері з ружниками і білі ангели...» Письменник не випадково вводить такі деталі в кіноповість. Уособленням високої краси, символом найвищої божественної сили для українців завжди були покуття, картини іконопису. В них українська родина вбачала Божу всеприсутність, внутрішнє спілкування з Богом, Божу волю над собою, сердечний порив у світ невідомого, таємного. Таке відносне уявлення українця про Бога як Абсолютного Духа відбивало національну психологію. Все це свідчить про те, що «Зачарована Десна» містить у собі яскравий матеріал про уклад і спосіб життя українців, релігійність як одну з найістотніших рис національного світогляду.

Концепція національного буття в післявоєнній творчості О. Довженка розкривається й через народні звичаї, традиції та обряди, в яких закладені основи багатого духовного світу і різнобічний спосіб життя українців. На святий вечір численна Довженкова родина всіда-

лась за святковий стіл. Посередині столу стояла кутя. Тут же був і узвар з сухих яблук, груш, вишень. А мати, підходячи до вікна, закликала Мороза на святу вечерю. Діти спостерігали за всім цим дійством. Свята вечеря ще більше ріднила й об'єднувала усіх членів родини. Цей святвечірній обряд у житті родини сприймається не як відокремлене явище, а як елемент духовної культури предків, особливість їх світовідчуття і світосприймання. Є в кіноповісті й чудовий епізод колядування, коли, слухаючи чарівні слова старовинної колядки, Сашко казково переносився на торг, де він ходить «з конем серед крамарів і купців». Хлопець чує поради продати коня, але дає слово ніколи не робити цього. Так слова колядки впливали на душу Сашка, від чого він добрішав, хотів врятувати все живе на землі.

Таким чином, О. Довженко через систему вірувань народу, які йдуть з глибоких віків, відтворив цілісне світовідчуття й світорозуміння українців, нерозривну єдність Людини і Природи, Матері-Землі. В РУНвірі стверджується, що найхарактернішою рисою всіх релігійних переживань українського народу є те, що вони йдуть із самої душі народу.¹⁰ Саме в цій вірі, вірі дідів і прадідів, О. Довженко знайшов корені самотньої духовності, світогляду своїх земляків, українського народу загалом, першопочатки його менталітету, утвердивши в житті українців загальнолюдські ідеї та ідеали добра, правди і краси.

Варто наголосити й на тому, що складовою концепції національного буття у післявоєнній творчості О. Довженка є система взаємовідношень: особистість і народ, інтереси особистості і «вимоги часу», індивідуальне і суспільне, матеріальне і духовне. Письменник відчув наростання абсолютного розриву між людиною і темпами життя, між інтелектуально-духовним розвитком людини і науково-технічним прогресом, який у майбутньому обернеться безсилям людини, відчуттям частковості, неповноцінності, розладу з усією дійсністю. З філософського боку О. Довженко аналізує загострений конфлікт між будівництвом нової ГЕС, Каховського моря у «Поемі про море» — як нагальних вимог доби, і процесом руйнування рідних домівок Кравчини, Шияна, Бесараба, в яких жили їхні батьки, діди і прадіди, ДСІ вони виростили, виховали і виховують дітей.

Письменник показує, що досить часто бажання й інтереси людей не співпадали з темпами нового будівництва, а тому нищення дорогого, пам'яті рідних для багатьох є досить болісним процесом. Так, Соломія Бесараб вже живе в новій хаті, але відчуття журби не покидає її старого серця, бо, як сама вважала, для неї вже немає майбутнього, а є тільки минуле, з її спогадами про плавні, сад, річку, могили батьків і хату, де «пройшли всі її радості, і кохання, і все, все...» (3, С. 44). «Хату будуй, другу руйнуй, стирай з лица землі: море повеліває! А я прокурений тут прахом минулого...» (3, С. 46), — зі смутком в душі говорить Кравчина.

Підбиваючи підсумок всьому вищезазначеному, слід зауважити, що через систему образів, провідних ідей та проблем, таких як: трагічна доля українського народу, морально-духовні цінності і витоки українців, виховання молодого покоління, ідея невмирущості народу, знецінення особистості в людині, проблеми діалектичної єдності індивідуального й суспільного, духовна свобода людини, етнічна краса й самотність українців і т. д.; історичну пам'ять народу, культ предків, народну творчість, національні звичаї та обряди у творчості повоєнного періоду О. Довженко виконує глибокий соціально-психологічний, філософський аналіз явищ національного життя, відтворює духовну культуру українського народу. Концепція національного буття у творчості

О. Довженка повоєнного періоду пов'язана, по-перше, з національною історією країни і народу через свідомий добір матеріалу про форму-

вання і становлення своєї нації, народу в період козаччини, страдницький шлях в історії країни післягетьманської доби, періоду соціалістичного будівництва; по-друге, з особливостями національного характеру українців: гостинністю і щедрістю, доброзичливістю і свободолюбністю, працьовитістю і талановитістю, пісенністю і ніжністю, які розкриваються через заглиблення у світогляд і спосіб мислення народу, що відзначаються об'єктивністю, реалістичністю, глибинним осягненням першоструктур буття, поєднанням глибокого ліризму, душевного багатства і проникливої логічної думки; по-третє, з самобутністю української культури і духовності (визнання вищості моральних цінностей — людяність, доброта, милосердя, співпереживання, совість, гідність, чесність тощо), яка передається через красу й благородство взаємин героїв, дотримання правил і норм побратимського, громадського, подружнього, родинного й сімейного життя, підґрунтям яких є взаєморозуміння, взаємопідтримка, взаємодопомога, спільність інтересів, поглядів на виховання дітей, ведення господарства, любов і повага один до одного, до людини взагалі, вірність у коханні, дружбі, подружньому житті, турбота про дітей і батьків, шляхетне ставлення до жінки, матері, бабусі та ін.; через народні естетичні погляди на будівання життя, побуту, дозвілля за законами краси (доброзичливе ставлення до людей, непохитна вірність таким ідеям і принципам народної моралі, як правдивість, справедливість, працьовитість, скромність і т. д., влаштування затишного й привабливого житла та ін.); по-четверте, з національною філософією через систему поглядів українців на природу як джерело виховання емоційної культури (переживання і глибокі почуття доброти й чуйності, лагідності й ніжності, щирості й задушевності, пісенність, музичність), розмірковувань над співвідношенням у житті добра і зла, правди і кривди, краси і потворності, проблемою долі людини і її покликання в історії народу.

Джерела та література:

- 1 Поляруш О. Олександр Довженко і фольклор. — К., 1988. — С. 27.
- 2 Докладніше про це див.: Історія міст і сіл УРСР в 26-ти т. — Чернігівська обл. / за ред.: Тронько П. Т. Бажана М. П. та ін. — К., 1972. — С. 617—630.
- 3 Гончар О. Собор. — К., 1989. — С. 125
- 4 Шлемкевич М. Душа і пісня. / Українська душа. — К. 1992. — С. 105.
- 5 Там само. — С. 104.
- 6 Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. — К., 1994. — С. 13.
- 7 Куліш П. Записки о Южной Руси в 2-х т. — К., 1994. — Т. 1. — С. 44.
- 8 Там само. — С. 65.
- 9 Див.: Довженко і світ. — К., 1984. — С. 179.
- 10 Мудрість української правди. Наука РУНВіри. — К., 1996. — 479 с.

